

Katarzyna Basiukiewicz

Niepubliczne Przedszkole „Wielka Przygoda” w Gdańsku

Doświadczenia nauczycieli z pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w przedszkolach o profilu ogólnodostępnym i integracyjnym

The experience of teachers working with children with intellectual disabilities in mainstream kindergartens profile and integration

Teachers are one of the professional groups, who works in direct contact with another person, becoming a guide, a model and support. It is important that their experience with the daily work were positive and gave a sense of self-fulfillment. On the other hand, the occurrence of difficult situations at work, can cause resentment and frustration resignation educator. Unfortunately, teaching experience and being in the educational reality, sliding on the second plan. The most important is the student who in fact without wise and eager teacher is not able to achieve success. The article is to present the results of research conducted in the framework of the thesis. They concerned teachers' experience of working with children with intellectual disabilities in kindergartens for two different profiles: the open access and integrative.

Słowa kluczowe: doświadczenia, nauczyciele, praca z dziećmi, niepełnosprawność intelektualna, przedszkole ogólnodostępne, przedszkole integracyjne

Keywords: experience, teachers, working with children, intellectual disability, kindergarten generally accessible, inclusive kindergarten

Wprowadzenie

Analizując proces edukacyjny na pierwszym miejscu zwraca się uwagę na dobro dziecka i jego kształcenie. Niejednokrotnie zapomina się o nauczycielach, którzy stanowią źródło przekazu wiedzy. Jeśli pedagog nie posiada wystarczającego zasobu informacji, nie jest w stanie nauczyć niczego innych. Podobnie jednak dzieje się w momencie, gdy nauczyciel traci zapał i napotyka na same trudności, to w konsekwencji również nie jest możliwe, aby to co chce przekazać, było odpo-

wiednio przez dzieci przyswojone. Przygotowując pracę magisterską miałam na uwadze przede wszystkim sytuację nauczycieli, gdyż sama mam okazję być nauczycielem rozpoczynającym karierę zawodową. Tak też w tym artykule mam zamiar przedstawić doświadczenia jakie nauczyciele posiadają w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie, gdyż taka praca teoretycznie może nieść ze sobą większe wyzwania niż praca z dziećmi pełnosprawnymi. Jednocześnie miałam okazję rozmawiać i obserwować działania pedagogów w dwóch różnych placówkach, co pozwala na wyciągnięcie obszerniejszych wniosków.

Podstawy teoretyczne

Nauczycielskie doświadczenia zależą od wielu czynników. W przypadku pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie duże znaczenie ma m.in.: rodzaj niepełnosprawności dzieci w grupie, ich rozwój na tle pełnosprawnych rówieśników, funkcjonowanie, zachowanie i wiele innych. Skupiając się jednak na nauczycielu ogromne znaczenie ma aspekt osobisty każdej osoby, a mianowicie nauczycielskie postawy wobec dzieci z niepełnosprawnością i integracji, jak również aspekt zawodowy, organizacyjny, czyli rzeczywisty podział zadań między nauczyciela prowadzącego i wspomagającego.

Postawy nauczycieli wobec dzieci niepełnosprawnych intelektualnie i kształcenia integracyjnego

H. Larkowa wyróżnia trzy rodzaje postaw wobec osób niepełnosprawnych, które dotyczą również dzieci o niepełnej sprawności intelektualnej:

- postawa pozytywna, cechująca się i przejawiająca akceptacją i życzliwością,
- postawa negatywna, którą wyróżniają: niechęć, brak życzliwości, unikanie kontaktów, ignorancja,
- postawa ambiwalentna, bazująca z jednej strony na obojętności połączonej z wrogością, z drugiej zaś strony objawia się litością, przesadną troską i opieką (Larkowa w: Minczakiewicz 2003, s. 132).

Postawy tak jak ludzkie działanie posiadają różnorodne czynniki determinujące dane zachowanie. Mogą również zmieniać się zależnie od wieku, sytuacji, bądź relacji w jakich się znajdujemy. Najczęściej bezpośredni kontakt z osobami niepełnosprawnymi modyfikuje myślenie na ich temat. Na przestrzeni lat postawy wobec osób niepełnosprawnych wielokrotnie ulegały zmianom. W współczesnym świecie mimo rozwoju wszystkich sfer życia ludzkie myślenie często ograni-

cza się do stereotypów, które blokują kontakt i zmiany podejścia. Współczesne postawy są punktem wyjścia do uszczegółowienia sytuacji panującej wśród obecnych nauczycieli. Zagadnienie to wydaje się ważne ze względu na to, że nauczycielskie postawy wpływają na samopoczucie uczniów oraz atmosferę w klasie. Na ich podstawie krystalizują się również doświadczenia nauczycieli z ich pracy, co jest tematem kluczowym.

Okres przedszkola i wczesnych lat szkolnych to wyjątkowy czas dla dzieci, ze względu na ich podatność na wpływy, moment kształtowania się ich samooceny i wiedzy o świecie. Nauczyciel staje się głównym „kanałem” przekazu prawd o świecie i wartości w nim panujących. Postawę wobec wszystkich uczniów powinna charakteryzować przede wszystkim akceptacja. Nauczyciel powinien potrafić traktować dzieci jako indywidualności, które mają swoje potrzeby, zainteresowania, motywacje, rozmaite uczucia jak osoba dorosła, swoje zalety, jak i wady. Wychowawca w zakresie akceptacji powinien dopuszczać myśl, że każde dziecko jest inne, może być leniwe bądź pilne, dobre lub złe, może być pełnosprawne albo niepełnosprawne. Deficyty w różnych sferach nie powinny zmieniać postaw wobec danych dzieci. Charakterystyczna dla nauczycielskich zachowań powinna być chęć nawiązywania kontaktu, dialogu i więzi, która sprzyja pozytywnej atmosferze w grupie, w kontrze do atmosfery dystansu. W działaniu pedagogów pojawiać się powinno, wiążące się z akceptacją, rozumienie empatyczne, które prowadzi do lepszego rozumienia i rozpoznawania cudzych przeżyć oraz wcielenie się w sytuację danych osób. Przejawia się ono także w cierpliwym i aktywnym słuchaniu. Społeczne postawy ściśle wiążą się z posiadaną osobowością. W przypadku zawodu nauczyciela wartość osobowości wzrasta ze względu na możliwość bezpośredniego wpływu na osobowość młodych ludzi. Ważne jest wobec tego, żeby wychowawca jako człowiek potrafił w naturalny i uczciwy sposób być autentycznym i zgodnym z samym sobą. Wprowadzając dzieci w świat wartości powinien przedstawiać swój własny świat i to co dla niego ważne (Klim-Klimaszewska 2005, s. 149–154).

Mając świadomość jak wyglądają społeczne postawy wobec niepełnosprawnych, jakie postawy i cechy osobowości powinien kreować i posiadać dobry nauczyciel, należy odwołać się do badań dotyczących nauczycielskich postaw. Wyniki badań zawarte w książce autorstwa E. Minczakiewicz, które zostaną przedstawione w tym miejscu, dotyczą bezpośrednio postaw nauczycieli wobec niepełnosprawnych uczniów przeprowadzonych w szkołach, gdzie istniały już klasy specjalne lub miały powstać. 70% przebadanych nauczycieli wyraziło niechęć do podjęcia nauczania dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, wynikającą z braku cierpliwości, kwalifikacji, doświadczeń oraz obawą przed odpowiedzialnością wiążącą się z wynikami nauczania trudniejszymi do osiągnięcia. Aż 42% badanych stwierdziło, że szkolnictwo masowe nie posiada warunków do podej-

mowania się nauczania dzieci niepełnosprawnych intelektualnie. Wynika to między innymi z braku odpowiednich urządzeń czy właśnie dobrze wyszkolonej kadry. Wypowiadając się w ten sposób, silnie prezentowali stosunek do uczniów niepełnosprawnych i idei integracji. Spora część nauczycieli była przeciwko klasom specjalnym na terenie szkół powszechnych. Jeszcze więcej badanych wypowiedziało się przeciwko łączeniu uczniów pełno- i niepełnosprawnych, ze względu na brak akceptacji ze strony uczniów wynikającej z odmienności ich niepełnosprawnych rówieśników.

Pozytywne postawy w stosunku do pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie wyrażali nauczyciele z wyższym wykształceniem, bądź stażem zawodowym od 5 do 10 lat. 36% badanych nauczycieli poparło idee klas specjalnych na terenie szkoły.

Ogólnie rzecz biorąc, większość przebadanych pedagogów opowiadało się za szkołami specjalnymi dla dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, albo klasami specjalnymi, dzięki którym ułatwiona będzie częściowa integracja z nauczycielami i pełnosprawnymi rówieśnikami (Minczakiewicz 2003, s. 136–137).

Wyniki tych badań wykazały, że postawy nauczycielskie układają się od pozytywnych do negatywnych. Zdecydowanie kobiety są grupą, która ma bardziej pozytywny stosunek do niepełnosprawnych intelektualnie dzieci. Przeprowadzone badania obejmowały również uczniów, co pokazało, że zachowania, formy wypowiedzi i typowo prezentowane postawy przez nauczycieli odzwierciedlają się w działaniach ich podopiecznych. Podchodząc do zagadnienia szerzej, zauważyć można, że stosunek nauczycieli i uczniów wobec niepełnosprawnych silnie wiąże się z obiegowymi opiniami na ich temat i pozostaje w sferze myślenia stereotypowego. Na nauczycielskie opinie wpływały przede wszystkim: staż pracy, wykształcenie, płeć, wpływ znaczących osób, doświadczenia związane z niepełnosprawnością i inne (Minczakiewicz 2003, s. 139–143).

Równie ważnym aspektem są postawy nauczycieli wobec kształcenia integracyjnego. Aby nie przytaczać kolejno dostępnych w literaturze badań wystarczające będzie uogólnienie. Integracja w edukacji, jej dobry wpływ i efektywność jest – przez pedagogów – oceniana pozytywnie. Utrudnienia pojawiają się w momencie, gdy nauczyciele muszą zmierzyć się samodzielnie z pracą w takiej grupie przedszkolnej czy klasie szkolnej. Łączenie uczniów pełno- i niepełnosprawnych wiąże się z obawami ze strony nauczycieli o sposób pracy oraz radzenie sobie z wyzwaniem. Kształcenie integracyjne niesie z sobą sporą ilość trudnień i wyzwań, równoważona powinna jednak być świadomością o słuszności takiego procesu. Przeprowadzane badania pokazują, że niesegregacyjne formy kształcenia mają wyższą efektywność. Uczniowie z lekką niepełnosprawnością intelektualną uzyskują lepsze wyniki w nauce w szkole ogólnodostępnej. Kształcenie integracyjne pomaga również w przypadku kompetencji społecznych. Zdecydowanie

lepiej społecznie rozwijają się dzieci korzystające z niesegregacyjnych form kształcenia. Dzięki kontaktom z pełnosprawnymi rówieśnikami mają szansę na lepszą akceptację społeczną, a co za tym idzie, osiągają wyższą gotowość do efektywnego uczenia się w szkole. Za pośrednictwem integracji redukowane są również negatywne efekty działania procesu stygmatyzacji (Szumski 2006, s. 146–156). Dlatego tak ważne jest, by pracować z nauczycielami i odpowiednio przygotowywać ich do pracy w systemie integracyjnym. Ma on wiele walorów dla osób w nim uczestniczących, a nadal łączy się z niepewnością i obawą w realizacji. Likwidacja barier prawnych oraz zapewnienie odpowiedniego wykształcenia i wsparcia nauczycielom pozwoliłoby na zwiększenie ich pewności siebie i efektywności. Co za tym idzie, ich postawy wobec niepełnosprawności oraz kształcenia integracyjnego byłyby pozytywne, a doświadczenia warte analizy i powielania dobrych wzorców.

Zadania wychowawcy i nauczyciela wspomagającego

Współpraca to aspekt życia w społeczeństwie, który jest niezwykle ważny, ale jednocześnie jest to dość trudna umiejętność. Nauczyciele pracujący w grupach integracyjnych na co dzień mają do czynienia ze współpracą i koordynacją, gdyż w większości takich grup nauczyciel wychowawca spotyka się z osobą wspomagającą.

Z. Gajdzica wyróżnia trzy obszary nauczycielskich zadań: wychowawcze, edukacyjne i integracyjne. Z zakresu działań wychowawczych osoba prowadząca powinna: organizować życie społeczne i kulturalne grupy, przekazywać treści wychowawcze i życiowe wartości, włączać się w działania nauczyciela wspomagającego w zakresie kształtowania odpowiednich postaw oraz wypełniać obowiązującą dokumentację. Nauczyciel wspomagający ma za zadanie: być wychowawcą grupy, wspierać rodziców dzieci niepełnosprawnych i kształtować u nich prawidłowe rodzicielsko postawy oraz wypełniać dokumentację. Pod względem edukacyjnym obaj nauczyciele powinni zapoznać się z dokumentacją uczniów niepełnosprawnych i współpracować ze sobą w zakresie ustalania przebiegu lekcji. Wychowawca dodatkowo wybiera program, cele i metody działania, a nauczyciel wspomagający dostosowuje ten program do potrzeb dzieci niepełnosprawnych w grupie. Z zakresu zadań integracyjnych nauczyciel-wychowawca powinien organizować szkolne uroczystości oraz kształtować zainteresowania uczniów niepełnosprawnych poprzez umożliwienie im korzystania z zajęć poza szkolnych. Nauczyciel wspomagający powinien: wspierać integrację dzieci w klasie i szkole przez organizowanie interakcji oraz budować integrację między rodzi-

cami dzieci pełno- i niepełnosprawnych. Ich wspólnym zadaniem jest kreowanie współpracy na zasadach wzajemnego zrozumienia. Dodatkowo obu nauczycieli charakteryzować powinna otwartość, życzliwość, cierpliwość, pomysłowość i chęć nawiązywania dialogu (Gajdzica 2011, s. 61–64). Zaprezentowany obraz nauczycielskich zadań nasuwa wniosek, że zarówno nauczyciel wychowawca, jak i osoba wspomagająca są równoprawnymi liderami grupy przedszkolnej/szkolnej. Ich zadania w pewnych sferach są identyczne, a w innych się uzupełniają. Dlatego ich praca powinna być oparta na współpracy i wzajemnej wymianie informacji. Rzeczywistość często prezentuje się inaczej. Nauczyciel prowadzący stanowi autorytet i to jego zdanie jest decydujące. Nauczyciel wspomagający trzyma się z boku i zajmuje przede wszystkim dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie. Podział ról nie powinien jednak być w tak wyraźny sposób widoczny dla dzieci i ich rodziców. W trakcie badań mogłam zauważyć, jak taka kooperacja prezentuje się w wybranych placówkach.

Metodologia badań własnych

Badania na gruncie pedagogiki zazwyczaj wykonywane są z wykorzystaniem jednej z dwóch strategii badawczych: jakościowej bądź ilościowej. Zdarzają się przypadki łączenia obu strategii. Każda z nich daje możliwość poznawania świata na różny sposób, zależny od poruszanego zjawiska. W przypadku przeprowadzonych badań na temat nauczycielskich doświadczeń wykorzystana została jakościowa strategia badań. Doświadczenia są zjawiskiem, które wymaga rozpatrywania w szerszym kontekście, bardziej emocjonalnym i indywidualnym. Badacz powinien nawiązać dobry kontakt z badanym i zgromadzić materiał jakościowy. W tym przypadku strategia ilościowa nie sprawdziłaby się, gdyż dane, które zostaną zebrane, nie mają możliwości zaistnieć w postaci danych statystycznych, a jedynie w postaci opisu kilku przypadków, który rzuci światło na zjawisko. Nie ma jednak na celu uogólnienia wyników do całej społeczności.

Przedmiotem badań przeprowadzonych na potrzeby pracy magisterskiej były doświadczenia nauczycieli pracujących z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie. Z kolei celem było poznanie doświadczeń nauczycieli z ich pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie, jak i sprawdzenie, jakie są doświadczenia pedagogów ze względu na dwa różne środowiska, w których stykają się z niepełnosprawnymi podopiecznymi.

Głównym problemem badawczym było pytanie: jakie są doświadczenia nauczycieli w przedszkolu ogólnodostępnym i integracyjnym z podejmowanej pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie? Z uwagi na bardzo ogólna

formę problemu badawczego, wyłonione zostało pięć obszarów powiązanych z nauczycielskimi doświadczeniami. Stanowiły one jednocześnie szczegółowe problemy badawcze, na które szukałam odpowiedzi w trakcie badań:

1. Jakie postawy wobec dzieci niepełnosprawnych intelektualnie i kształcenia integracyjnego prezentują nauczyciele pracujący w przedszkolach ogólnodostępnym i integracyjnym?
2. Jakie emocje towarzyszą nauczycielom w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie?
3. Jakie różnice w rozwoju/funkcjonowaniu w grupie dzieci pełno- i niepełnosprawnych intelektualnie są zauważane w opinii badanych nauczycieli?
4. Jak różnią się praktycznie wykonywane zadania nauczyciela prowadzącego wobec dzieci niepełnosprawnych od założeń teoretycznych?
5. Jak badani nauczyciele postrzegają pracę z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie z perspektywy organizacji zajęć i przestrzeni?

Metodą wybraną do przeprowadzenia badań było studium przypadku, gdyż jest to metoda, która zawęży swój podmiot poznania do przypadków pojedynczych. Studium przypadku bazuje na dokładnym poznaniu badanego, w przypadku tej pracy co prawda poznanie ogranicza się do doświadczeń, jednakże ma to być eksploracja różnych elementów składających się na te doświadczenia. Podczas badania wykorzystano dwie techniki badawcze: wywiad i obserwację. Celem było wzajemne uzupełnianie się obu technik.

Zastosowane narzędzia to przede wszystkim: spis pytań do wywiadu, ułożone na podstawie pięciu wcześniej wymienionych obszarów oraz arkusz obserwacji, przygotowany specjalnie na potrzeby tych badań.

Wybór grupy badawczej miał charakter celowy. Pierwszą wybraną placówką było miejsce pracy badacza, będące placówką ogólnodostępną, do której od około trzech lat uczęszczają też dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Dodatkowo Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna współpracująca z tą placówką uważa ją za miejsce dobrych praktyk i poleca rodzicom. Drugą wybraną do badań placówką było przedszkole integracyjne. Jego wyboru dokonano na podstawie opinii i polecenia tej samej Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Celowy wybór placówek w tym przypadku jest dobry z uwagi na to, że oba przedszkola cieszą się dobrą opinią i gwarancją dobrych praktyk. Może to świadczyć o wysokich kwalifikacjach nauczycieli i zaangażowaniu w pracę.

Badania rozpoczęły się od obserwacji w grupach, celem zapoznania się z bieżącą sytuacją oraz zdobycia zaufania przyszłych respondentów. Kolejnym etapem były rozmowy z nauczycielkami. Badania zorganizowane zostały w przyjemnej atmosferze, w miejscach wygodnych i przyjaznych respondentom. Polegały na przeprowadzeniu wywiadów w formie rozmowy z czwórką nauczycieli i pedagogiem z każdego z dwóch badanych przedszkoli. Dokonywane były

w pewnych odstępach czasu, wynikających z dobierania odpowiedniego terminu na spotkanie do badanych. Przeprowadzone zostały na przestrzeni od listopada 2015 do lutego 2016 roku.

Prezentacja wyników badań

Badając doświadczenia pedagogów, za warte poznania uznałam:

- ich doświadczenie zawodowe,
- postawy wobec dzieci niepełnosprawnych intelektualnie i kształcenia integracyjnego,
- emocje jakie towarzyszą nauczycielom podczas pracy,
- różnice w rozwoju/funkcjonowaniu w grupie między pełno- i niepełnosprawnymi intelektualnie dziećmi,
- różnice pomiędzy teorią, a praktyką w wykonywanych przez nauczyciela prowadzącego i wspomagającego zadaniach
- organizację pracy oraz przestrzeni przedszkolnej w obliczu pracy z mieszaną grupą dzieci.

Analiza poszczególnych elementów wykazała różnorodność nauczycielskich doświadczeń. Niewielkie znaczenie miały różnice w charakterze placówek, gdyż ich funkcjonowanie na wielu płaszczyznach było analogiczne. Znaczący jednak jest nauczycielski staż pracy, charakter każdej z badanych osób, warunki lokalowe przedszkola, relacje ze współpracownikami, osobiste przeżycia i wiele innych aspektów życia codziennego. Tak też złożoność tematu oraz jakościowość badań nie daje możliwości jasnego określenia rodzaju nauczycielskich doświadczeń z pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie. Zdarzały się obszary pozytywne, negatywne i neutralne, zarówno w wypowiedziach respondentów, jak i w trakcie obserwacji. Wnioski z kolei są odpowiedzią na poszczególne problemy badawcze.

Analiza zawodowych doświadczeń nauczycielek wskazuje na stykanie się z podobnymi zaburzeniami, w analogicznie licznych grupach. Świadczy to o podobieństwie sytuacji wyjściowej respondentek. Jednakże między pedagożkami z przedszkola integracyjnego i masowego istnieje zasadnicza różnica w wykształceniu i stażu pracy. Nauczycielki z placówki integracyjnej charakteryzują się dłuższym stażem pracy i aktualnie wiedzą na tyle ugruntowaną, by nie musieć doksztalać się z zakresu pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie. Nauczycielki pracujące w przedszkolu masowym to młoda kadra, która odnajduje się w sytuacji obecności dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w grupach, doksztalała się i zdobywa doświadczenie z tego zakresu. Oba modele pracy są służ-

ne, jednakże z perspektywy nauczycielskich doświadczeń, pedagog o krótszym stażu pracy, będący w trakcie doksztalcenia się mimo często większego zapału, może doznawać frustracji nie radząc sobie metodycznie w niektórych sytuacjach. Nauczycielka z większym stażem doznaje rutyny, ma jednak większy wachlarz sytuacji i wiedzy, by móc czerpać pozytywy z pracy, bądź – aby sytuacja w której się znajduje – była dla niego po prostu czymś naturalnym.

Postawy wobec dzieci, w przypadku nauczyciela, to ważny czynnik rzutujący na ich traktowanie, ale też samopoczucie nauczycieli w pracy. Niezależnie od badanej placówki oraz różnic w doświadczeniu wszystkie badane posiadają pozytywny stosunek wobec dzieci niepełnosprawnych intelektualnie. Osobom o niepełnej sprawności, w opinii respondentek, należy się pełne członkostwo, takie same prawa, pomoc i uczestnictwo w społeczeństwie. Z kolei praca w integracji jest czymś pozytywnym dla badanych, mimo że w większości wypadków nie była to ich decyzja, a o takiej formie pracy zdecydowały zmiany kadrowe. Nauczycielki prezentują również pozytywny stosunek do kształcenia integracyjnego, przede wszystkim na etapie przedszkolnym. Twierdzą, że jest to czas znikomych różnic, a jednocześnie zdobywania nowych umiejętności i kompetencji społecznych. Wyższe etapy edukacyjne w formie integracji są mniej pozytywnie oceniane przez respondentki. Może być to wynikiem braku doświadczeń w tej sferze. Jednakże ogólny stosunek do niepełnosprawności oraz dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych jest pozytywny, co może świadczyć o braku skrajnie negatywnych doświadczeń z pracy pedagoga.

Nauczycielskie emocje związane z pracą, podobnie jak postawy, mają charakter pozytywny. Badane deklarowały satysfakcję z wykonywanego zawodu i pracy w danej grupie przedszkolnej. Wynikają one z wielu miłych wspomnień oraz sytuacji, dzięki którym praca ta staje się wyjątkowa. Nauczycielki w pełni świadomie opowiadały o swoich sukcesach oraz porażkach, wskazując na wysoki stopień emocjonalności wykonywanej pracy. Prócz sukcesów w pracy towarzyszy im obawa o dzieci w przypadku aktów agresji ze strony dzieci niepełnosprawnych intelektualnie. Niesie ona wyzwania emocjonalne zarówno dla nauczycielek, jak i dzieci pełno- i niepełnosprawnych. Jednakże mimo wszystko respondentki wskazywały na szansę harmonijnego rozwoju jaką niesie integracja. Z kolei koszty emocjonalne wynikają nie tylko z obecności dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w grupie, ale przede wszystkim ze specyfiki pracy z małym dzieckiem oraz różnorodności charakterów podopiecznych zarówno zdrowych, jak i nie w pełni sprawnych. Praca pedagoga charakteryzuje się zmiennością uczuć oraz koniecznością posiadania pokładów energii. Mimo trudnych sytuacji, borykania się z pracą dwutorową wynikającą z integracji oraz wpajania dzieciom wartości trudniejszych społecznie niż w grupie jednolitej, nauczycielki nadal czerpią radość z pracy. Z kolei trudne sytuacje zostają zapomniane. Świadczyły o tym mo-

menty, w których respondentki znane badaczce zapomniały o wspólnie przeżytych, trudnych sytuacjach i opowiadały o dzieciach w samych superlatywach.

Pozytywne nastawienie, postawy oraz emocje związane z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie, nie rzutują jednak na spostrzeganie przez nauczycielki różnic rozwojowych dzieci pełno- i niepełnosprawnych intelektualnie. Nauczycielki na co dzień borykają się z koniecznością wspomagania dzieci o niepełnej sprawności w różnych sferach. Dotyczy to zaburzeń poznawczych, trudności w komunikacji, trudności w zachowaniach, pojawianie się agresji, nauki wzajemnej akceptacji, stereotypów ruchowych oraz przede wszystkim różnic w zabawie. Nauczycielki z przedszkola integracyjnego oraz nauczycielki z dłuższym stażem pracy zauważają konieczność włączania dzieci niepełnosprawnych intelektualnie do zabawy. Respondentki z przedszkola masowego obstają przy zdaniu, że w grupach zauważyć można zarówno zabawę indywidualną, jak i włączanie dzieci niepełnosprawnych do wspólnego działania. Obserwacje wykazały jednak analogię zabawy i zachowań nauczycielek we wszystkich grupach, niezależnie od wypowiedzi. Podsumowując, nauczycielki w sferze różnic rozwojowych i funkcjonowania zauważają o wiele wyraźniej trudności i problemy z jakimi borykają się dzieci w grupie integracyjnej oraz one same. Konkretnie sytuacje i zdarzenia pozwalają nauczycielkom na dopuszczenie myśli, że ich praca ma swoje minusy, a każde z doświadczeń nie musi cechować radość i satysfakcja, gdyż dzieci pełno- i niepełnosprawne intelektualnie będą się różnić. Z kolei integracja wymaga od pedagogów pracy i poświęcenia.

W literaturze autorzy pisząc na temat zadań nauczyciela prowadzącego i wspomagającego prezentując potrzebę ich współpracy zakładają bardzo podobne obowiązki do wykonywania. Ich rolą jest bycie wychowawcą w równym stopniu, żaden z nich nie powinien być przeznaczony do pracy tylko z pewną grupą i tylko w niektórych obszarach. Teoria często odbiega od praktyki. Taką też sytuację wykazały badania. Przedszkole integracyjne w dużej mierze bazuje na wsparciu, współpracy wymianie zadań i informacji. Przedszkole masowe posiadające prócz dwóch nauczycielek w grupie, dodatkowo opiekunkę, przyjęło system rozdzielania zadań pomiędzy trzy osoby. W rzeczywistości nauczycielki prowadzące doświadczają momentami braku wsparcia ze strony nauczycielek wspomagających. Z kolei nauczycielki wspomagające chciałyby móc mieć możliwość większej decyzyjności i współpracy. Jednakże przez rozproszenie zadań często wykonują i skupiają się na tym co nie należy do ich obowiązków, jednocześnie nie będąc na równi z wychowawczynią. W tym miejscu zauważyć można, jak ważną rolę odgrywa doświadczenie w tworzeniu relacji między współpracowniczkami. Przedszkole integracyjne posiada kadrę o dłuższym stażu pracy w integracji i wypracowany został system kooperacji zauważalny we wszystkich grupach w ten sam sposób. W placówce masowej stałą kadrą są wychowawczynie.

Nauczycielki wspomagające to osoby młode, często zmieniające się. Cała kadra nie jest w stanie wypracować jednolitej współpracy. Tak też doświadczenie zawodowe wpływa na pełnienie określonych ról w grupie, a co za tym idzie, rzutuje na doświadczenia z pracy nauczycieli pracujących z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie.

Organizacja pracy oraz przestrzeni została wybrana jako aspekt rzutu na nauczycielskie doświadczenia, gdyż miejsce oraz możliwość realizacji założeń oddziałuje na komfort psychiczny, bądź poczucie ograniczenia człowieka. Obecność dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w przedszkolach może wpływać na utrudnienia w przygotowaniach do zajęć, bądź konieczności zmiany przestrzeni i pomocy dydaktycznych. Badania wykazały, że dzieci niepełnosprawne intelektualnie nie są wykluczane z żadnych proponowanych przez placówki zajęć, mimo że każde z nich prowadzone są w inny sposób, wymagają różnego rodzaju pomocy i przygotowania. Badane oceniały organizację pracy w sposób pozytywny. Każda z nich ma możliwość w mniejszym bądź większym stopniu do pomocy dydaktycznych. Posiadają pomoc w postaci drugiej nauczycielki, opiekunki bądź pracowników przedszkola. Otrzymując wsparcie, ewentualne negatywne odczucia czy doświadczenia są niwelowane poprzez poczucie bezpieczeństwa. Z kolei obecność dzieci z niepełnosprawnością nie jest postrzegana jako utrudnienie podczas organizacji dnia czy zajęć, gdyż wszystkie dzieci poznały zasady w grupie i w ramach możliwości ich przestrzegają. Praca w integracji niesie za sobą dodatkowe obowiązki wynikające z większej ilości dokumentów do wypełnienia czy kosztów emocjonalnych. Do takiego stwierdzenia przychylają się nauczycielki z przedszkola masowego, będącego na początku drogi do praktykowania integracji w placówce. Respondentki z przedszkola integracyjnego wyzbyły się poczucia dodatkowych obowiązków. Zauważają koszty emocjonalne wynikające z integracji, nie dostrzegają jednak większej liczby obowiązków. Obserwacje badaczki wykazały dobre przygotowanie merytoryczne nauczycielek i dużą ilość dostępnych pomocy dydaktycznych do zajęć, o czym wspominały respondentki. W obu przedszkolach mają miejsce niedociągnięcia z zakresu organizacji przestrzeni przedszkolnej. Sale nie są w pełni przystosowane do obecności dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, ze względu na brak rozwiązań ułatwiających poczucie komfortu tych dzieci w przestrzeni placówki. Niedociągnięcia organizacyjne powodują większy stres nauczycielek o bezpieczeństwo i wygodę dzieci. Brak zmian w dłuższym okresie czasu prowadzić może do frustracji pedagogów, a tym samym negatywny obraz integracji i samej niepełnosprawności ze względu na ciągłego szukania rozwiązań, które powinna zapewniać przestrzeń sal.

Jako badaczka, a jednocześnie młoda nauczycielka rozpoczynająca swoją ścieżkę zawodową pracą w integracji, posiadam ambiwalentne doświadczenia ze swojej pracy. Wiele aspektów pracy z dziećmi przynosi mi radość, bo taki był mój

wybór zawodowy. Jednakże praca w integracji, moim zdaniem, nie należy do najłatwiejszych. Wiąże się z kosztem emocjonalnym, koniecznością edukacji i ciągłej analizy sytuacji, dodatkowymi obowiązkami czy poszukiwaniem komfortowych rozwiązań w przestrzeni i w trakcie zajęć sprzyjających integracji oraz wymaga współpracy z drugą osobą jako partnerem, zamiast jako nauczycielka prowadząca być wychowawczynią i liderką grupy. Badania wykazały, że nauczycielki zależnie od charakteru, placówki, wykonywanej funkcji i analizowanego aspektu posiadają różne doświadczenia. Większość z nich posiada pokłady pozytywnych emocji oraz poczucie realizacji w tej formie pracy oraz przeświadczenie, że nie zamieniłyby grupy integracyjnej na żadną inną. Spotkania z pedagogkami oraz obserwacja ich pracy umożliwiła dostrzeżenie pozytywnych wzorców nauczycielskich, jak i możliwość przekonania się, że choć niepełnosprawność intelektualna nadal postrzegana jest przez pryzmat stereotypów oraz taka praca ma swoje plusy i minusy, to warto otworzyć się na pracę w integracji. Może być ona bowiem wyjątkowym, życiowym doświadczeniem, a jej walory dotyczą wszystkich jej uczestników.

Podsumowanie

Podsumowując, badania przeprowadzone na potrzeby pracy magisterskiej i wykorzystane w niniejszym artykule miały za zadanie zaprezentować sytuację nauczyciela w kształceniu integracyjnym. Dotyczyły jego doświadczeń z pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie na wstępnym etapie edukacyjnym, jakim jest przedszkole. Analizując literaturę, przygotowując metodologię oraz przeprowadzając badania łatwo było uzmysłowić sobie jak temat przeżyć nauczycielskich spychany jest na margines w stosunku do sytuacji dzieci w kształceniu integracyjnym. Jednakże każde kolejne próby badawcze tego typu rzutują na zmianę myślenia na temat pracy nauczyciela, a jednocześnie stają się formą wsparcia dla pedagogów. Aby móc wykorzystać w praktyczny sposób przeprowadzone badania należałoby stworzyć sieć wsparcia i wymiany informacji między placówkami. W ten sposób nauczyciele mogliby dzielić się pomysłami, dobrymi praktykami oraz uzyskać pomoc w trudnych sytuacjach. Do tego jednak potrzebna jest otwarta postawa nauczycieli oraz zniwelowanie poczucia, że byłoby się ocenianym.

Bibliografia

Gajdzica Z. (2011), *Sytuacje trudne w opinii nauczycieli klas integracyjnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków–Katowice.

- Klim-Klimaszewska A. (2005), *Postawa nauczyciela-wychowawcy w przedszkolu* [w:] A. Klim-Klimaszewska, T. Zacharuk, *Pedagog – jednej czy wielu dróg?* cz. 3, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Minczakiewicz E.M. (2003), *Dziecko niepełnosprawne. Rozwój i wychowanie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Szumski G. (2006), *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych: sens i granice zmiany*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.